

*Ковальчук Л. В.,
асистент кафедри англійської філології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

РЕКОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТА ДУМКИ МОВЦЯ В УМОВАХ ТЕМПОРАЛЬНОЇ НЕОДНОРІДНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей реконтекстуалізації предмета думки мовця в умовах темпоральної неоднорідності. Аналізуються лінгвістичні маркери експлікації ретроспективної та перспективної референції, що визначають переорієнтацію предмета думки мовця в дискурсі.

Ключові слова: контекстуальна модель, реконтекстуалізація, предмет думки мовця, ретроспективна референція, перспективна референція.

Постановка проблеми. Дослідження функціональної структури контексту та особливостей контекстуалізації предмета думки мовця (далі – ПДМ) у дискурсі належить до перспективних напрямів сучасних когнітивно орієнтованих лінгвістичних досліджень. Контекст як динамічне утворення характеризується постійною зміною конфігурацій його складових, що неминуче веде до реконтекстуалізації ПДМ в дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження функціональної структури контексту та особливостей контекстуалізації здійснили А. Дюранті та Ч. Гудвін у книзі «Rethinking Context» [5], а також Дж. Гумперж у праці «Discourse Strategies» [6]. Фундатором сучасної соціокогнітивної теорії контексту є видатний голландський лінгвіст Т.А. ван Дейк. У своїх монографіях «Discourse and Context» [3], «Society and Discourse» [4] та численних статтях він розглядає контекст у його соціально-когнітивній парадигмі, що визначає динаміку функціонування ПДМ в дискурсі. Однак вивчення особливостей реконтекстуалізації ПДМ досі залишається поза увагою лінгвістів.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей реконтекстуалізації ПДМ в умовах темпоральної неоднорідності, а саме: у встановленні ознак темпоральної неоднорідності в термінах ретроспективної та перспективної референції ПДМ, виявленні лінгвістичних маркерів реконтекстуалізації ПДМ в умовах темпоральної неоднорідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. ПДМ, або топік, як тематичний суб'єкт вербальної інтеракції є тим «стрижнем», на який почергово нанизуються мовленнєві ходи комунікативних партнерів, і завдяки якому їх комунікативні дії стають логічно й тематично когерентними.

Предмет думки мовця є концептуальною сутністю, що здатна реалізуватись у тексті та в контексті вербального та невербального типу [1, с. 8].

Контекстуалізація ПДМ в концептуальних координатах мовця являє собою лінгвокогнітивну операцію, що полягає у використанні вербальних та невербальних засобів із метою його конкретизації в текстовій структурі дискурсу з опорою на релевантну контекстуальну модель.

Поділяючи погляди Т.А. ван Дейка [3], ми розглядаємо контекст як ментальну репрезентацію релевантних вимірів ко-

мунікативної ситуації в епізодичній пам'яті комунікантів, що забезпечує тематичну когерентність вербальної інтеракції та її семантико-прагматичну наповненість.

Контекстуальна модель як когнітивний корелят комунікативної ситуації, проектуючись на процес вербальної взаємодії комунікативних партнерів, здійснює контроль над контекстуалізацією ПДМ в дискурсі.

ПДМ є відносно перманентною сутністю в структурі дискурсу, хоча відносна фіксованість ПДМ не виключає можливості переключення на інший ПДМ як результат актуалізації нової контекстуальної моделі.

Динамічна природа контекстуальної моделі передбачає його постійні модифікації в ході розгортання вербальної взаємодії між комунікативними партнерами. Контекстуальні моделі почергово змінюють одна одну, інакше кажучи, на основі ініціальної контекстуальної моделі генеруються похідні від неї – потенційні контекстуальні моделі. У процесі таких модифікацій ПДМ зазнає впливу конкретних контекстуальних умов, унаслідок чого відбувається його реконтекстуалізація.

Під реконтекстуалізацією ПДМ ми розуміємо лінгвокогнітивну операцію, що полягає у використанні вербальних та невербальних засобів із метою переорієнтації ПДМ у зв'язку зі зміною конфігурації складових контекстуальної моделі.

Одним із факторів, що обумовлює реконтекстуалізацію ПДМ в дискурсі, є *темпоральна неоднорідність*. Локально-темпоральними координатами вербальної інтеракції, яка відбувається в цьому місці й у цей час, є виміри «тут» і «зараз». Однак у процесі комунікативної взаємодії часто виникає необхідність «віртуального» перенесення в часі в площину минулого або майбутнього та реконструкції КМ тієї події, яка вже відбулась або потенційно може відбутись. Таке співіснування різнопланових темпоральних площин у межах однієї комунікативної ситуації визначається нами як темпоральна неоднорідність.

Зміна темпоральної віднесеності ПДМ маркує його реконтекстуалізацію. На нашу думку, віднесеність ПДМ в темпоральну площину минулого чи майбутнього варто розглядати в термінах ретроспективної (анафоричної) та перспективної (катафоричної) референції, завдяки яким актуалізуються дистантні (віддалені в часі) контекстуальні моделі.

Дискурс, розгортаючись у часі та просторі, виявляє широкі можливості ретроспективного й проспективного порушення темпоральної архітектоники в ланцюжку подій [2, с. 67].

Ретроспективна референція ПДМ полягає в тому, що мовець робить «прив'язку» ПДМ до минулих подій. Ретроспекція відновлює в пам'яті, тобто реконтекстуалізує, попередні комунікативні події та надає можливість переосмислити ПДМ в новому контексті.

Лінгвістичними маркерами ретроспективної референції ПДМ виступають *лексико-граматичні індикатори*. До лексич-

них індикаторів належать прислівники часу на позначення минулих подій: «*yesterday*», «*one day (night)*», «*long ago*», «*some years ago*» «*recently*», «*lately*», «*once*», «*before*», «*earlier*» тощо. Граматичні індикатори представлені дієслівними формами минулого часу, що вказують на віднесеність подій у темпоральну площину минулого. Звернемося до такого прикладу:

Dr. Wiley scrutinized Charles's anxious face. He saw that Charles had aged a lot since he was a student <...>.

«Michelle has leukemia, Charles», said Dr. Wiley.

Charles's mouth slowly dropped open. His blue eyes glazed as if he were in a trance. He didn't move a muscle, he didn't even breathe. It was as if Dr. Wiley's news had released a flood of banished memories <...>.

«Is this all some elaborate joke?» snapped Charles.

«It's not a joke», said Dr. Wiley. He spoke gently but firmly.

«Charles, I know this is difficult for you, especially because of what happened to Elizabeth some years ago. But you have to get control of yourself. Michelle needs you» [7, с. 75–76].

У наведеному відрізку комунікативна взаємодія відбувається між лікарем Вілі та Чарльзом – батьком пацієнтки Мішель. ПДМ, що контекстуалізується лікарем Вілі, стосується стану здоров'я Мішель, зокрема тяжкої хвороби – лейкозу («*Michelle has leukemia*»). У процесі спілкування лікар Вілі реконтекстуалізує ПДМ, вводячи його в новий контекст шляхом нагадування Чарльзу про те, як декілька років тому від цієї хвороби померла його дружина («*what happened to Elizabeth some years ago*»). Ретроспективна референція ПДМ реалізується шляхом використання дієслівної форми минулого часу («*happened*») та прислівника часу на позначення минулих подій («*some years ago*»). Крім того, «екскурс в минуле» з боку Чарльза супроводжується невербальним сигналом («*a flood of banished memories*»).

Перспективна референція ПДМ полягає в прогнозованому відтворенні мовцем потенційно релевантної інформації щодо ПДМ у площині майбутньої комунікативної взаємодії.

Лінгвістичними маркерами перспективної референції ПДМ служать *лексико-граматичні індикатори*. До лексичних індикаторів належать прислівники часу на позначення майбутніх подій: «*tomorrow*», «*next week (year)*», «*in some days*», «*soon*» тощо. Граматичні індикатори представлені футуральними дієслівними формами, що експлікують наступність дії стосовно поточного моменту. Підкріпимо це положення прикладом:

Skilful, male hands caressed her (Claire) and lean hips moved in slow, sensuous circles against her thighs. She arched in restless frustration, seeking relief for the sweet, aching need building inside her.

«Spend the rest of your stay in Sydney with me», Brett's voice urged her.

It was what she had longed to hear. A feverish desire to agree overwhelmed her. «Yes... Oh, yes!»

«I've got to go away on business for a couple of days, but when I get back we'll spend the rest of the time together» [9, с. 80].

Цей уривок вербальної інтеракції демонструє розмову між двома закоханими (Brett та Claire). ПДМ виражається в тому, що Брет просить Клер залишитись та провести час із ним у Сідней («*Spend the rest of your stay in Sydney with me*»). Однак Клер обіцяє це зробити через кілька днів, як тільки повернеться з відрядження. Перспективна референція ПДМ маркується дієслівною формою майбутнього часу («*we'll spend*») та підрядним реченням часу («*when I get back*»). Емоційний стан Клер експлікується також невербальними засобами («*A feverish desire to agree overwhelmed her*»).

Наведемо ще один фрагмент, який засвідчує одночасну реалізацію ретроспективної та перспективної референції ПДМ в межах однієї комунікативної ситуації:

«I had a dream about Ricky last night», she said.

«A good dream?»

«Yes, very good. I dreamed the war suddenly ended, but they forgot to tell us. And one night we were sitting here on the porch, listening to the radio, and out there on the road we saw a man running toward us. It was Ricky. He was in his army uniform, and he started yelling about the war being over».

«I wish I could have a dream like that», I said.

«I think the Lord's telling us something».

«Ricky's coming home?»

«Yes. Maybe not right away, but the war'll be over soon. We'll look up one day and see him walking across the yard there».

I looked at the yard. Puddles and streams were beginning to form and run down toward the Spruills. The grass was almost gone, and the wind was blowing the first of the dead leaves from our oaks.

«I pray for Ricky every night, Gran», I said, quite proud.

«I pray for him every hour», she said, with a hint of mist in her eyes [8, с. 87–88].

На початку розмови бабуся розповідає онуку свій сон про Рікі, який вона бачила минулої ночі («*I had a dream about Ricky last night*»). Їй наснилось, що війна нарешті закінчилась і Рікі повернувся додому («*I dreamed the war suddenly ended, but they forgot to tell us. And one night we were sitting here on the porch, listening to the radio, and out there on the road we saw a man running toward us. It was Ricky. He was in his army uniform, and he started yelling about the war being over*»). Лінгвістичними маркерами ретроспективної референції ПДМ виступають дієслівні форми минулого часу («*had a dream*», «*dreamt*», «*ended*», «*forgot*», «*were sitting and listening*», «*saw*», «*started yelling*», «*was*») та прислівники часу («*last night*», «*one night*»).

На продовження розмови бабуся також повідомляє онуку свою мрію про швидке закінчення війни та повернення Рікі додому («*the war'll be over soon. We'll look up one day and see him walking across the yard there*»). Перспективна референція ПДМ маркується дієслівними формами майбутнього часу («*the war'll be over*», «*We'll look up and see*») та прислівником часу («*one day*»).

Розглянуті вище приклади демонструють вплив темпоральної неоднорідності на реконтекстуалізацію ПДМ, при чому контекстуальна модель змінюється, а ПДМ залишається перманентним (фіксованим) у процесі комунікативної взаємодії. Однак можливими є також випадки, коли темпоральна неоднорідність веде до якісної зміни ПДМ, тобто переключення комунікантів на іншу тему обговорення. Проілюструємо це на прикладі:

They'd been on the road for almost an hour when Donovan realized that Chloe's posture was still unnaturally rigid <...>.

«Are you okay?» he couldn't resist asking. «My driving isn't making you nervous or anything else?»

«Of course not. You seem to be an excellent driver. I'm not nervous about anything at all».

Since the answer to that seemed obvious, he allowed it to pass.

«You've been out of the country for the past few months», he tried again. «In ... Italy?»

«Venice. It was there for almost three months».

«That must have been very nice»

«It was business» [10, с. 19–20].

У наведеному фрагменті темпоральна неоднорідність, що представлена ретроспективною референцією ПДМ («*You've*

been out», «That must have been very nice», «for the past few months»), маркує зміну ПДМ (водіння автомобіля → ділова поїздка у Венецію).

Висновки. Як бачимо, темпоральна неоднорідність виступає релевантним фактором реконтекстуалізації ПДМ, знаходячи своє вираження в термінах ретроспективної та перспективної референції. Різновекторні в часі й смислово в плані ретроспективна та перспективна референція ПДМ мають також спільні характеристики. Обидві виконують функцію розширення когнітивного потенціалу контекстуальної моделі та сприяють створенню багатовимірності ПДМ в дискурсі.

Предметом подальших досліджень із цієї проблеми може бути аналіз впливу інших контекстуальних факторів (зміна антропологічної структури вербальної інтеракції, інтелектуальна та психологічна дистанція комунікантів, зміна перспективи – реперспективація тощо) на реконтекстуалізацію ПДМ в дискурсі та лінгвістичних засобів вираження цієї контекстуальної операції.

Література:

1. Булатецька Л. Інтерпретація предмета думки мовця та умови її комунікативної синтагматики / Л. Булатецька // Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ «Вежа», 1997. – № 5. – С. 8–10.
2. Левченко М.Н. Темпорально-локальна архітектоніка художественних текстів різних жанрів : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02. 19 / М.Н. Левченко. – М., 2003. – 398 с.
3. Dijk T.A. van. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach / T.A. van Dijk. – New York : Cambridge University Press, 2008. – 266 p.
4. Dijk T.A. van. Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk / T. A. van Dijk. – New York : Cambridge University Press, 2009. – 287 p.
5. Duranti A. Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon / A. Duranti, Ch. Goodwin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 363 p.
6. Gumperz J.J. Discourse Strategies: Studies in Interactional Sociolinguistics / J.J. Gumperz. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – 204 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

7. CF: Cook R. Fever / R. Cook. – New York : New American Library, 1982. – 311 p.
8. GPH: Grisham J. Painted House / J. Grisham // Библиотека современной англоязычной литературы (CD-ROM). – К. : Master Media, 2003.
9. HL: Hadley L. Not Such a Stranger / L. Hadley. – Richmond : Mills & Boon, 1993. – 187 p.
10. WGS: Wilkins G. The Groom's Stand-In / G. Wilkins. – Richmond : Silhouette Books, 2002. – 250 p.

Ковальчук Л. В. Реконтекстуалізація предмета мисли говорящего в условиях темпоральной неоднородности

Анотація. Стаття посвячена дослідженню особливостей реконтекстуалізації предмета мисли говорящего в условиях темпоральной неоднородности. Аналізуються лінгвістичні маркери експлікації ретроспективної і перспективної референції, які визначають переорієнтацію предмета мисли говорящего в дискурсі.

Ключевые слова: контекстуальна модель, реконтекстуалізація, предмет мисли говорящего, ретроспективна референція, перспективна референція.

Kovalchuk L. Recontextualization of an object of the speaker's thought in conditions of temporal heterogeneity

Summary. The given article deals with the investigation of peculiarities of recontextualization of an object of the speaker's thought in conditions of temporal heterogeneity. We analyze linguistic markers of explication of retrospective and prospective reference that determine reorientation of an object of the speaker's thought in discourse.

Key words: context model, recontextualization, object of the speaker's thought, retrospective reference, prospective reference.